

ценностных ориентаций молодежи раскрыты причины и условия, с помощью которых ценности становятся полноценными жизненными ориентирами, субъектными приоритетами, а также определяют природу обоснования личностных жизненных планов, действий и поступков молодежи. Аргументировано, что формирование общехристианских ценностных ориентаций является неоднозначным и проблемным, и характеризуется многообразием целей, результатов и направлений развития. Отмечено, что фундаментом большинства ценностей выступают нормы морали, совместно они формируются с помощью внешних факторов, а в виде средств и условий реализуют внутренние ценности – приоритетные цели личности. Учтена актуальность концепции ценностного сознания, которая случайно возникла в момент, когда общехристианские ценности нуждаются в защите и сохранении с целью передачи их в наследство следующему поколению, которые должны осуществляться в процессе работы будущих специалистов социальной сферы. Исходя из этого, система ценностных ориентаций является индивидуальной для каждой отдельной личности, к тому же она тесно связана с мотивами и потребностями, целями и установками, а также с интересами личности. Определено, что усилия семьи, всей образовательно-воспитательной системы должны быть направлены на формирование у молодежи общехристианских ценностных ориентаций. В свою очередь, приобретенные теоретические знания и практический опыт по данной проблеме должно способствовать эффективной профессиональной деятельности работников социальной сферы.

Ключевые слова: воспитание, концепции, молодежь, ценностные ориентации, специалисты социальной сферы.

Summary

Serhiy Rabiichuk

Analysis of Modern Concepts of General Christian Education of Youth Value Orientations, as an Aspect of Professional Activity of Social Work

The article is an analysis of modern concepts of general Christian education value orientations among young people, as an aspect of professional activity of social services. It is found out that young people today are actively involved in public life, without having their own views on the issue of values. In studying the problem of forming youth value orientations reveals the reasons and the conditions under which values are full of life benchmarks, personal priorities, and determine the nature of the study of personal life plans, actions and behavior of young people. It is argued that the formation of general Christian value orientations are ambiguous and problematic and is characterized by diversity goals, outcomes and areas of development. It is noted that most of the values are the foundation of morality, they jointly formed by external factors as well as the means and conditions for implementing intrinsic values – priority goals of the individual. The relevance of the concept of value consciousness is taken into account, which is no accident occurred at a time when the general Christian values require protection and preservation to transfer their legacy to future generations that should be in the process of future professionals of the social sphere. Accordingly, the system of value orientations is individual for each individual, in addition, it is closely related to the motives and needs, goals and attitudes, as well as the individual. It is taken into account that the efforts of the family, the entire educational system should aim at developing young general Christian values, in turn, acquired theoretical knowledge and practical experience with this problem is to promote effective professional activity of social services professionals.

Key words: education, concepts, youth, value orientations, social experts.

Дата надходження статті: «18» вересня 2014 р.

УДК 373.5

АННА РІДКОДУБСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Альтруїзм як педагогічна категорія

В статті здійснюється аналіз філософських, соціальних та психолого-педагогічних досліджень із проблеми розвитку ідеї альтруїзму. Встановлено, що поява терміна «альтруїзм» пов'язана з дослідженням егоїзму як соціального явища і була вперше запропонована О. Контом, який пояснював цей принцип ідеєю «Живи для інших». Під час розгляду суті особистої якості альтруїзму автором розкривається її визначення та аналізуються підходи різних вчених, пов'язаних із різноманітними акцентами на когнітивному, мотиваційному та поведінковому компонентах альтруїзму.

У філософії альтруїзм розуміють як категорію етики, що протиставляється егоїзму. У психології проблему альтруїзму вивчали в контексті морального розвитку як цілісну особистісну характеристику. На сьогодні термін «альтруїзм» пояснюють як моральний принцип, який передбачає безкорисливе служіння іншим людям та готовність до самозречення в ім'я їх блага. Хоча термін «альтруїзм» має певним чином нестійку змістову характеристику, можна відмітити його розмитість при відсутності чіткої відокремленості суті альтруїзму як

особливого явища, науково-обґрунтований підхід до характеристики поняття вже існує в українській та зарубіжній науці ідеями Р.Апресяна, В.Беха, Л.Виготського, І.Зязюна, М.Корфа, С.Рубінштейна, С.Русової, Г.Сагач, В.Сухомлинського та інших дослідників, які розкрили основні положення про культурно-історичні умови становлення та розвитку зарубіжних та українських педагогічних систем.

Ми виходимо з того, що альтруїзм – це не короткочасний акт прояву, вираження особистості, її позицій, а постійне вирішення суб'єктом проблем його життєдіяльності, навіть при відсутності виражальних форм дії, поведінки

Ключові слова: альтруїзм, виховні системи, історичні етапи становлення ідеї альтруїзму.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні перетворення у соціально-політичному та економічному житті викликають зміни в освітньому просторі, що обумовлює акцентування уваги на пріоритетності гуманістичних цінностей, першочерговому врахуванні інтересів особистості у навчально-виховному процесі. Вітчизняна освітня парадигма, враховуючи особливості суспільно-економічного розвитку, має базуватися на інтеграції зусиль, засобів і можливостей різних державних та неурядових організацій на всіх рівнях, з метою реформування освіти визначаючи відхід від авторитарної педагогіки; створення умов для формування самостійної, відповідальної, активної, творчої особистості, здатної до саморозвитку та самоосвіти; забезпечення умов для реалізації та самореалізації сутнісних сил дитини у різних видах її діяльності. Про це свідчать положення «Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття)», «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті», «Концепції загальної середньої освіти (12-річної школи)».

Для успішного соціального розвитку суспільства в умовах сьогодення дуже важливо зосередити увагу на вирішенні проблем, що лежать у полі пошуку способів і технологій розв'язання завдань сучасної педагогічної науки. Ці завдання можуть бути успішно вирішені лише за умови врахування передового досвіду, накопиченого в історії педагогіки, який збагачує сучасну педагогіку новими фактами, дає змогу прогнозувати її майбутній розвиток.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає в аналізі наукового доробку проблеми альтруїзму у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу... Аналіз досліджень, присвячених проблемі визначення природи альтруїзму людей показує, що на даний момент як у зарубіжній, так і у вітчизняній науці немає єдиної точки зору у визначенні поняття «альтруїзм». Різноманітність точок зору, з одного боку, породжує плюралізм думок, з іншої – невизначеність при спробі інтеграції різноманітних аспектів його прояву людьми. У даний момент поняття «альтруїзм» належить до маловідомих і майже відсутніх не лише у навчальній педагогічній літературі, але й у наукових працях. Про альтруїзм згадували лише в одному найбільшому словнику С.Гончаренка, а нова «Енциклопедія освіти» його цілковито ігнорує [3].

Термін «альтруїзм» був запропонований французьким філософом Огюстом Контом з метою вираження поняття, протилежного егоїзму. Контовський принцип альтруїзму відзначався ідеєю «Живи для інших»

У ХІХ ст. під впливом розвитку утилітаризму, заснованого Ієремією Бентамом, згідно якого в основі моралі лежить загальне благо (як щастя більшості людей, так і загальна користь), альтруїзм розуміли як відмову від особистих інтересів в угоду загальних.

Так, згідно з еволюційними теоріями моралі П.Кропоткіна та В.Сфромсона, людство проходило у своєму становленні груповий відбір на моральність, зокрема на альтруїзм: виживали ті групи, у індивідів яких з'являлась і закріплювалась генетична структура, що визначає альтруїстичне, самовіддане, жертвенне у той час, як розрізнена егоїстична група, як правило – гине. Гени, що відповідають за жертвність та благополуччя незнайомої особи, не мали б жодних шансів вижити у конкурентній боротьбі видів за існування. Проте завдяки генетичному егоїзму людина схильна до особливого, неегоїстичного альтруїзму, який може бути навіть названий жертвним і проявляється як захист роду, маючи взаємний обмін.

Так, одна з форм самопожертви, яка може збільшити шанси генів на виживання, – прихильність до власних дітей. У батьків, що ставлять інтереси своїх дітей вище за власні, більше шансів передати нащадкам свої гени, ніж у тих, хто нехтує своїми обов'язками.

Соціально-політичні, економічні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, призвели до того, що альтруїзм можна розглядати у і контексті категоріального апарату педагогічної науки. Перші спроби пояснення цього морального поняття були зроблені на межі ХІХ-ХХ ст. і активно продукуються у наш час.

У Радянському Союзі альтруїзм не заперечувався так відверто і активно, як релігійні чесноти чи «космополітизм», але використовувався майже виключно не в педагогіці та освітній психології, а в клінічній – для позначення різноманітних відхилень [6].

Серед розмаїття присвячених цій проблемі праць варто виділити соціологічні теорії структурного функціоналізму Т. Парсонса і соціального обміну Дж. Хоманса, соціально-психологічні роботи Д. Майерса «Альтруїзм – допомога іншим» і Дорожкіна «Альтруїзм, або так зване добро» та філософські роботи В. Єфроїмсона «Генетика етики і естетики», «Родовід альтруїзму».

Найповніше, на нашу думку, проблему альтруїстичної поведінки розглядає Д. Майерс, який описує таку поведінку у трьох групах:

1. Психологічні теорії, до яких він відносить:
 - а) теорію соціального обміну;
 - б) теорію альтруїзму, побудовану на емпатії;
2. Соціальні теорії, що базуються на загальнолюдських нормах взаємності і відповідальності;
3. Еволюційні теорії.

Одна зі спроб пояснень альтруїзму міститься в концепції теорії соціального обміну: взаємодія людей спрямовується «соціальною економікою» [5, гл.12]. Ми обмінюємося не лише матеріальними цінностями і грошима, але і такими соціальними цінностями як любов, послуги, інформація і статус. При цьому ми використовуємо стратегію «мінімаксу» – прагнемо звести до мінімуму власні витрати і отримати максимально можливу винагороду. У теорії соціального обміну не стверджується, що ми свідомо «відстежуємо» витрати і винагороди; вона лише допускає, що подібні міркування прогнозують нашу поведінку [там само].

Це правила взаємного обміну, на основі яких побудований ритуал витрат і реципрокний альтруїзм, описаний Р. Л. Трайверсом. Проте, якщо у втрат правилом хорошого тону було значне марнотратство і щедрість, що надійно закріплювало стосунки з партнером на залежних для останнього умовах, то в стратегії «мінімаксу» йдеться про максимальну економію власного ресурсу. У цьому контексті цікаві спостереження Р. Чалдіні. З одного боку, він розглядає обмін як універсальне соціальне правило, якому практично неможливо протистояти, з іншого боку, він говорить про шахраїв, які навчилися використовувати «норму обміну» у власних цілях, віддаючи менше за більшу винагороду.

«Винагороди, що мотивують надання допомоги, можуть бути зовнішніми і внутрішніми. Коли бізнес жертвує гроші на добродійність, щоб зробити свій корпоративний імідж привабливішим, або коли хтось пропонує підвезти кого-небудь, розраховуючи на вдячність або дружбу, йдеться про зовнішню винагороду. Ми віддаємо, щоб отримувати. А це означає, що ми більш схильні допомагати тим, хто нам симпатичний і чие схвалення ми прагнемо заслужити», зазначає Е. Дорожкін [4, с.113].

До винагород, які ми отримуємо, допомагаючи іншим, відносяться також і внутрішні самовинагороди. Знаходячись поряд з людиною, яка чимось засмучена, ми, як правило, співчуваємо їй.

Здійснюючи альтруїстичні вчинки, ми виростаємо у власних очах. У власних дослідженнях Марк Снайдер, Аллен Омото і Джил Клері виявили шість причин, що спонукають до альтруїзму:

1. Моральні причини: бажання діяти відповідно загальнолюдських цінностей і небайдужість до інших;
2. Когнітивні причини: бажання краще пізнати людей або набути навичок;
3. Соціальні причини: стати членом групи і заслужити на схвалення;
4. Кар'єрні міркування: набути досвіду і контактів, корисних для подальшого просування по службі;
5. Захист власного Я: бажання позбутися відчуття провини або втеча від особистих проблем;
6. Підвищення самооцінки: зміцнення почуття власної гідності і впевненості в собі.

Якщо ж говорити про емпатію, то це – усвідомлення емоційного стану іншої людини і здатність розділити її досвід. В останньому випадку ми фактично відчуваємо ті ж емоції. Ми глибоко розділяємо з нею такі емоції як радість, страждання, гнів і т. д. Коли ці емоції змушують нас страждати, у нас часто виникає потреба в діях, які допомагають звільнитися від них.

Російський філософ Володимир Соловйов у науковій праці «Оправдание добра» обґрунтовує альтруїзм через жалість та вважає його природним проявом людини. Загальне правило альтруїзму, за Соловйовим, це «... чини з іншими так, як хочеш, щоб вони чинили з тобою» [7, с.9]. Згідно наукових поглядів В. Соловйова, альтруїзм, це «...моральна солідарність з іншими людськими істотами...» [7, гл. 3, с.11].

Теорія емпатичного альтруїзму пояснює людський альтруїзм в термінах розділеного страждання. Згідно цієї теорії ми допомагаємо тим людям, які цього потребують, щоб позбавитися від власних страждань, викликаних співпереживанням. Таким чином, соціальна емпатія – це

механізм соціального сприйняття (соціальної перцепції), який являє собою емоційне співпереживання іншій людині.

Впродовж другої половини ХХ ст. альтруїзм як особлива форма свідомості особистості став предметом спеціальних соціально-педагогічних досліджень, у яких він аналізується в контексті практичних взаємин між людьми, а матеріалами слугують різноманітні форми солідарності, благодійності, взаємодопомоги. Альтруїзм також переосмислюється в контексті етики піклування.

Вигляд чужого нещастя здатен викликати у людини змішані почуття – зосередженість на власному душевному дискомфорті і співчуття (емпатію) до того, хто страждає. Науковці погоджуються з думкою про те, що власний душевний дискомфорт «запускає» механізм, заснований на егоїстичних мотивах. Але питання про те, чи здатна емпатія «запустити» механізм справжнього альтруїзму, залишається дискусійним.

Про гуманістичну складову говорить одна з нормативних основ моралі та людяності, де передбачається самозречення, адже піклування про інтереси ближнього можливе, як правило, при нівелюванні власних. Як принцип міжособистісних відносин альтруїзм конкретизується у взаємопов'язаних принципах справедливості – «Альтруїзм – етичний принцип, що спонукає до співчуття іншим людям, до безкорисливого служіння їм і готовності до самозречення заради їх блага. В історії культури і в філософській етиці ідея альтруїзму формулюється, на противагу егоїзму, як реакція на відособлення інтересів людей, на їх взаємовідчуження» [1, с.45]. «Чини так, щоб інтерес іншої людини не перетворювався для тебе в засіб досягнення власних цілей», поваги – «Своїми вчинками не ущемляй інтереси і права іншої людини» [1, с.55].

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що в дослідженнях розкрито різні аспекти духовного становлення особистості, але досі залишається невирішеним питання щодо виховання альтруїзму, хоча й підкреслюється важливість сформованості цієї особистісної цінності для життєдіяльності людини. Так, Т. Авдуловою досліджено генезис морального вчинку, Р. Павелків, О. Дробницький розглядали структуру та розвиток моральної свідомості та самосвідомості; Е. Помиткін займався психологічними закономірностями духовного сходження особистості тощо.

Деякі дослідники (І. Багмет, І. Мангутова, Г. Мойсеева та ін.) зазначають, що альтруїзм є основою для формування інших базових ціннісних утворень, які стали предметом досліджень сучасних психологів і педагогів: гуманізм (Л. Артемова, А. Гончаренко, Т. Рєпіна), турботливість (М. Тимошенко), щедрість і безкорисливість (Р. Павелків), взаємодопомога (Л. Авдєєва), співчуття та співпереживання (Г. Кошелева), піклування, підтримка, ціннісне ставлення до однолітків (Р. Калініна) та ін. Альтруїзм є основоположним для цих якостей, які забезпечують гармонійність розвитку особистості.

Висновки... Отже, альтруїзм – це мотив надання кому-небудь допомоги, не пов'язаний свідомо з власними егоїстичними інтересами. Суб'єктивно він проявляється в почутті симпатії, орієнтованості на надання допомоги іншим людям. Альтруїзм протиставляється егоїзму, який несумісний з безкорисливою турботою про благо інших людей, готовністю жертвувати для них особистими інтересами.

Аналіз наукових досліджень дає підстави зробити висновок, що альтруїзм є однією з основних чеснот людини, від рівня сформованості якої залежить подальше формування стійких духовно-моральних цінностей. Основною рушійною силою альтруїстичної поведінки вважається бажання покращити становище інших людей, а не очікування певної нагороди чи будь-яка інша причина, в якій можна побачити корисливий інтерес.

Список використаних джерел і літератури:

1. Апресян Р. Г. Постигание добра / Р. Г. Апресян. – М. : Молодая Гвардия, 1986. – 207 с.
2. Бех В. П. Генезис соціального організму країни: Монографія. – [2-е вид. доп.] / В. П. Бех. – Запоріжжя: Просвіта, 2000.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. (на 700 тис. слів).
4. Дорожкін Е. М. Социализация личности в условиях социально-педагогической многомерности дополнительного образования / Е. М. Дорожкин // Ученые записки Оренбургского государственного педагогического университета. Т.1. Педагогика / Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 2004. – С. 107-114.
5. Майерс Д. Психология / [пер. с англ. И. А. Карпилов, В. А. Старовойтова; худ. обл. М. В. Драко] / Д. Майерс. – Мн. : Попурри, 2001.
6. Психологическая энциклопедия. 2-е изд. / [под ред. Р. Корсини, А.Ауэрбаха]. – СПб. : Питер, 2003. – 1096 с.
7. Соловьев В. С. Оправдание добра / В. С. Соловьев. – СПб. : Питер, 1999. – Ч. I. – Гл.3.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Apresyan R. H. Postyzhene dobro / R. H. Apresyan. – M. : Molodaya Hvardyya, 1986. – 207 s.
2. Bekh V. P. Henezys sotsial'noho orhanizmu krayiny: Monohrafiya. – [2-e vyd. dop.] / V. P. Bekh. – Zaporizhzhya: Prosvita, 2000.

3. Entsyklopediya osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy, holovnyy red. V. H. Kremen'. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s. (na 700 tys. sliv).
4. Dorozhkyn E. M. Sotsyalizatsiya lychnosty v uslovyakh sotsyal'no-pedahohycheskoy mnohomernosty dopolnytel'noho obrazovanyya / E. M. Dorozhkyn // Uchenye zapysky Orenburhskoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta. T.1. Pedahohyka / Orenburh. hos. ped. un-t. – Orenburh, 2004. – S. 107-114.
5. Mayers D. Psykholohyya / [per. s anhl. Y. A. Karpukov, V. A. Starovoytova; khud. obl. M. V. Drako] / D. Mayers. – Mn. : Popurry, 2001.
6. Psykholohycheskaya éntsyklopedyya. 2-e yzd. / [pod red. R. Korsyny, A. Auérbakha]. – SPb. : Pyter, 2003. – 1096 s.
7. Solov'ev V. S. Opravdanye dobra / V. S. Solov'ev. – SPb. : Pyter, 1999. – CH. I. – HL.3.

Аннотация

Анна Редкодубская

Альтруизм как педагогическая категория

В статье осуществляется анализ философских, социальных и психолого-педагогических исследований по проблеме развития идеи альтруизма. Установлено, что появление термина «альтруизм» связано с исследованием эгоизма как социального явления и было впервые предложено О. Контом, который объяснял этот принцип идеей «Живи для других». Во время рассмотрения сути личных характеристик альтруизма автором раскрываются его определения и анализируются подходы различных ученых, связанных с различными акцентами на когнитивном, мотивационном и поведенческом компонентах альтруизма.

В философии альтруизм понимают как категорию этики, которая противопоставляется эгоизму. В психологии проблему альтруизма изучали в контексте морального развития как целостную личностную характеристику. На сегодня термин альтруизм объясняют как моральный принцип, который предполагает бескорыстное служение другим людям и готовность к самоотречению во имя их блага. Хотя термин «альтруизм» имеет определенным образом неустойчивую содержательную характеристику, можно отметить его размытость при отсутствии четкой обобщенности сути альтруизма как особого явления, научно-обоснованный подход к характеристике понятия уже существует в украинской и зарубежной науке идеями Апресяна Г., Бега В., Выготского Л., Зязюна И., Корфа М., Рубинштейна С., Русовой С., Сагач Г., Сухомлинского В. и других исследователей, которые раскрыли основные положения о культурно-исторических условиях становления и развития зарубежных и украинских педагогических систем.

Мы исходим из того, что альтруизм – это не кратковременный акт проявления, выражения личности, ее позиций, а постоянное решение субъектом проблем его жизнедеятельности, даже при отсутствии выразительных форм действия, поведения

Ключевые слова: альтруизм, воспитательные системы, исторические этапы становления идеи альтруизма.

Summary

Anna Ridkodubska

Altruism as a Pedagogical Category

The article examines the philosophical, social and psychological-pedagogical research on the development the idea of altruism. It is established that the introduction of the term «altruism» is associated with the study of selfishness as a social phenomenon and was first proposed by O. Comt, who explained this principle is the idea of «Live for others». During the consideration of the essence personal characteristics of altruism the author reveals his identify and analyze the approaches of various scientists associated with different emphasis on cognitive, motivational, and behavioral components of altruism.

In the philosophy of altruism is understood as a category of ethics that opposed selfishness. In psychology the problem of altruism studied in the context of moral development as a holistic personal characteristic. Today the term explain altruism as a moral principle, which involves selfless service to others and a willingness to surrender their sake. Although the term «altruism» has a certain way unstable meaningful feature, you can mark it blurriness in the absence of a clear generalization of the essence of altruism as a special phenomenon, scientifically grounded approach to the characterization of the concept already exists in the Ukrainian and foreign science ideas of apresjan. Beh, Vygotsky L., Tazun I., Korff, M., Rubinstein, S., S. Rusova, Sagach, Sukhomlinsk and other researchers discovered the basic provisions on cultural-historical conditions of the formation and development of foreign and Ukrainian pedagogical systems.

We believe that altruism is not a momentary act of manifestation, expression of personality, its position as a permanent solution subject to the problems of his life, even in the absence of vyrazitelnyh forms of action, behavior

Key words: altruism, educational system, historical stages of development of the idea of altruism.

Дата надходження статті: «16» вересня 2014 р.